

*Литовченко С. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник*

ДОВІДНИК ПРО ПОСЛУГИ ПЕРЕКЛАДУ ЖЕСТОВОЮ МОВОЮ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ (КАНАДСЬКИЙ ДОСВІД)

Анотація

Стаття присвячена презентації і аналізу рекомендацій щодо послуг перекладу жестовою мовою для студентів з порушеннями слуху, які розроблені фахівцями центру підтримки студентів з порушеннями психофізичного розвитку університету Альберта (Канада). Розглядаються також інші варіанти супроводу навчання студентів з порушеннями слуху.

Ключові слова: перекладачі жестової мови, студенти з порушеннями слуху, послуги перекладу для студентів з порушеннями слуху, функції перекладачів.

Одним із пріоритетних напрямків державної політики на сьогодні є входження України до світового освітнього та наукового простору, що зумовлює необхідність модернізації освітньої діяльності у контексті сучасних світових стандартів. Зокрема, актуальності набуває досягнення світового рівня вищої освіти, підвищення якості надання освітніх послуг громадянам з особливими освітніми потребами.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти у цьому контексті є активізація ролі студентів у навчально-виховному процесі, сприйняття їх як компетентних, активних і конструктивних партнерів. Такий підхід передбачає, що студенти мають знати свої права і обов'язки, брати участь і впливати на організацію та зміст освіти у вищих навчальних закладах.

Аналіз організації освіти осіб з порушеннями слуху в Україні, свідчить про наявність тенденції щодо збільшення чисельності осіб цієї категорії, які прагнуть здобути вищу освіту. Реалізація права громадян з порушеннями слуху на вищу освіту у більшості випадків вимагає організації спеціальної підтримки (супроводу) навчання такої людини в освітньому закладі. Важливим елементом системи супроводу навчального процесу студентів з порушеннями слуху є переклад жестовою мовою (ЖМ). Організація перекладу ЖМ у вищих навчальних закладах має специфічні особливості. Науковцями лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки АПН України проводяться дослідження особливостей роботи перекладачів ЖМ в умовах вищих навчальних закладів.

Ефективному розв'язанню означеної проблеми сприяє організація освітнього процесу на основі сучасних досягнень у галузі спеціальної педагогіки

та психології, вивчення зарубіжного досвіду вирішення теоретичних та практичних питань спеціальної освіти. Тому доцільним є аналіз досвіду вищих навчальних закладів Канади щодо організації спеціального супроводу навчання студентів з порушеннями слуху.

Відповідно до угоди «Про основи спільних наукових досліджень та співробітництва у галузі спеціальної педагогіки» між науковцями Інституту спеціальної педагогіки АПН України, (Київ, Україна), Коледжу Грента МакЮена, університету Альберта (Едмонтон, Канада) засновано Канадсько-Українську мережу досліджень (КУМД) – Canada-Ukraine Research Team (CURT). Одним з пріоритетних напрямів діяльності Канадсько-Української мережі досліджень (КУМД) є програма обміну науковцями, аспірантами. В межах співпраці відбувається стажування співробітників Інституту у зазначених закладах Канади.

Зокрема, під час стажування, автор статті мала можливість ознайомитися з організацією роботи перекладачів ЖМ в університеті Альберта.

Супровід навчання студентів в університеті Альберта забезпечує спеціальний підрозділ – Центр підтримки студентів з порушеннями психофізичного розвитку. Спеціалістами Центру університету Альберта розроблено спеціальні рекомендації щодо роботи перекладачів ЖМ, у яких передбачено два варіанти, адресовані різним суб'єктам навчального процесу вищого навчального закладу. Перший варіант розрахований на викладачів, другий – на студентів з порушеннями слуху. Розгляд варіанту рекомендацій для викладачів був предметом статті «Переклад жестовою мовою в системі вищої освіти (канадський досвід)», опублікованій у другому випуску збірника «Жестова мова й сучасність» [2, 69-78].

Актуальність проблеми зумовлює мету статті, яка полягає у розгляді та аналізі варіанту рекомендацій щодо перекладу ЖМ, який адресований студентам.

Рекомендації для студентів «**Довідник про послуги перекладу ЖМ для студентів з порушеннями слуху**» мають вигляд невеликої за обсягом брошури, структурованої наступним чином.

Перша сторінка містить назву, контактні дані Центру та адміністраторів послуг перекладачів ЖМ.

Далі йде загальна інформація: «Основа філософії Центру підтримки навчання студентів з порушеннями психофізичного розвитку – впевненість, що студенти можуть досягти найкращих результатів у середовищі, що є повністю доступним. Для роботи зі студентами, які мають порушення слуху, передбачено створення команди з організації педагогічного (навчального), психологічного (емоційного), практичного супроводу. Ви, студент, – лідер цієї команди і керуєте власним прогресом.»

Розділ «**Обов'язки студента**» містить інформацію про те, що необхідно зробити «**До початку семестру**», зокрема:

«Забезпечити повну інформацію про розклад занять мінімум за три тижні (краще за п'ять) до першого дня навчання. Інформація має бути зазначена у запиті (формі) Центру підтримки про час та місце послуг перекладу ЖМ. Інформація має включати: назву курсу та перелік занять (лекція, лабораторна робота, семінар тощо); дні та час занять; місцезнаходження занять; побажання до перекладу ЖМ (якщо є).

За необхідності, забезпечити інформацію про зміни розкладу занять, аудиторій тощо.»

У якості поради зазначено: «Послуги перекладу ЖМ будуть забезпечуватися (на першому етапі) на основі наданої інформації. Чим повнішу інформацію про розклад занять студенти нададуть до Центру підтримки, тим більш відповідними (повними) будуть послуги протягом першого дня занять.»

Далі детально зазначено, що необхідно зробити студентам **«Відразу після початку занять»**, а саме:

«Запити про послуги перекладу ЖМ для зустрічей з тьюторами (помічниками) чи викладачами можуть бути визначені на індивідуальній основі між Вами, Вашими перекладачами та викладачами.

Запити про послуги перекладу ЖМ для позааудиторного призначення (наприклад, спеціальні лекції, студентські збори та ін.), мають бути зроблені через Центр підтримки. Заповніть запит (форму) про послуги перекладу, включаючи наступну інформацію: ім'я учасників (осіб з порушеннями слуху); дата, час заходу (зустрічі) та його тривалість; місцезнаходження заходу; загальний характер заходу; мовні переваги (американська жестова мова, калькуюче мовлення, усне мовлення).»

І знову – у якості поради: «Від того, якою мірою Ви забезпечите наявність попередньої інформації про заходи, залежить можливість забезпечення присутності відповідних перекладачів.»

Далі продовжено:

«Забезпечити матеріали для підготовки перекладачів, там, де це можливо. Зустрічайтесь з вашим перекладачем регулярно, щоб обговорювати, узгоджувати вибір жестів для словника курсу (жестові еквіваленти термінів).

З'являтися на заняття вчасно. Викладачі зазначають, що студенти з порушеннями слуху, які запізнюються, створюють перешкоди (заважають) заняттям. По-перше, студенти, які запізнюються, заходять разом з перекладачами (перекладачі не заходять до аудиторії за відсутності там студентів з порушенням слуху). Крім того, студент має зайняти відповідне місце в аудиторії, і пов'язані з цим перестановки відволікають викладача і студентів. Із поваги до викладачів та одногрупників, будь ласка, приходьте на заняття вчасно.

Перекладачі чекають на студентів, які запізнюються, 15 хвилин (якщо тривалість заняття становить 90 хвилин). На заняттях, які тривають довше, ніж 90 хвилин, перекладачі чекають 30 хвилин, після чого вони можуть піти.

Зв'язатися з перекладачами безпосередньо (відразу), щоб повідомити їх про вашу відсутність на занятті (запитайте необхідні номери телефонів у перші дні занять). Якщо це можливо, будь ласка, надішліть таку інформацію за 48 годин до початку занять.

Повідомити заздалегідь адміністратору послуг перекладачів ЖМ, якщо послуги з певних причин не потрібні.

Повідомити адміністратору послуг перекладачів ЖМ, якщо наявні інші проблеми з перекладачами чи в аудиторіях».

Варто підкреслити, що у рекомендаціях (як і у варіанті рекомендацій для викладачів), постійно наголошується на необхідності тісної співпраці між студентами і перекладачами за межами аудиторій, а також важливості надання студентами максимуму інформації, пропозицій, порад, зауважень для покращення роботи перекладачів безпосередньо в аудиторії.

Наступні розділи рекомендацій — **«Обов'язки Центру підтримки»**, **«Обов'язки перекладачів»**. Серед зазначених *обов'язків Центру* наступні:

«Скласти розклад роботи перекладачів в аудиторії в найбільш ефективний спосіб, за можливості, враховуючи наступні параметри: узгодженість, неперервність в роботі перекладачів від семестру до семестру (береться до уваги обізнаність перекладачів у предметі); побажання студентів; дотримання фінансових правил забезпечення послуг перекладу.

Забезпечити наявність інформації, необхідних матеріалів для викладачів відносно послуг Центру підтримки, потреб студентів з порушенням слуху та функцій перекладачів.

Забезпечити наявність інформації та необхідних матеріалів для студентів з порушеннями слуху, що стосується університету Альберта і послуг Центру підтримки та функцій перекладачів.

Здійснювати функцію посередника між перекладачами, студентами та викладачами.

Допомагати перекладачам з підготовкою до занять, а саме: створення можливості користуватися бібліотечними фондами; забезпечення необхідними текстами, матеріалами, словниками жестової мови, технічних термінів; забезпечення доступності навчальної кімнати, щоб перекладачі мали можливість для читання, підготовки чи зберігання матеріалів.

Періодично підтримувати зв'язок зі студентами, вирішувати питання відносно планування, послуг перекладу та справ Університету.

Враховувати думку та побажання студентів відносно якості послуг перекладу.

Обов'язки перекладачів:

Дотримуватися етики перекладачів.

Працювати зі студентом повний навчальний курс. Якщо це не може бути виконано, необхідно повідомити про необхідні зміни мінімум за два тижні.

Готуватися до кожного курсу. Підготовка передбачає: попереднє читання матеріалів лекцій та вибір можливих варіантів жестів для позначення термінів, спілкування зі студентами та викладачами групи, обговорення словника курсу.

За необхідності, влаштовувати для перекладачів заміну (за умови володіння необхідними здібностями). Про призначення заміни необхідно повідомити в Центр, студентам. Список схвалених для заміни перекладачів має бути доступний.

Повідомляти про будь-які труднощі, проблеми, які виникають між перекладачем та студентом, перекладачем та викладачем, чи будь-які інші проблеми (наприклад, образа тощо), для того, щоб ситуація могла бути виправленою.

Одягатися відповідно для занять у навчальній аудиторії» [1, 4].

Наступний розділ рекомендацій — «**Функції перекладачів**» — побудовано у формі прямого звернення до студентів та зроблено акцент на інформації, актуальній саме для студентів:

«Перекладачі жестової мови, перекладачі усного мовлення (а також фахівці, які працюють з системою CART, що дає можливість студентам мати стенограму занять) працюють, щоб забезпечувати супровід навчання студентів з порушеннями слуху та потреби працівників Університету. Вони забезпечують комунікаційний супровід під час лекцій, лабораторних робіт, семінарів, конференцій, зборів, демонстрацій фільмів тощо.

Перекладачі — частина команди, що забезпечує надання освіти студентам з порушеннями слуху. Вони дотримуються етики (етичних норм), яка захищає студента, викладача, перекладача.

Перекладач не є викладачем. Питання щодо матеріалів курсу мають бути спрямовані викладачам чи одногрупникам. Якщо Ви як студент пропускаєте частину інформації – підніміть руку та попросіть викладача повторити; або після закінчення занять підійдіть до викладача (перекладач залишиться) та спитайте про те, що Ви пропустили. Ви можете також домовитися про зустріч з викладачем (з перекладачем), щоб попрацювати над матеріалами курсу чи іншими матеріалами.

Перекладач відповідальний за те, що перекладено всю інформацію, включаючи *що* сказано (зміст) та *як* сказано (настрій, емоції). Якщо Ви відчуваєте, що цієї мети не досягнуто, поговоріть з перекладачем. Якщо Ви не розумієте перекладача, скажіть йому про це та надайте пропозицію який саме тип перекладу найкращим чином задовольняє Ваші потреби в аудиторії. Перекладач завжди готовий пристосовуватися та відповідати Вашим потребам, прислухатися до Ваших пропозицій. Якщо Ви відчуваєте, що проблема залишається, звертайтеся до адміністратора послуг перекладачів жестової мови Центру підтримки (ім'я адміністратора).

Перекладачі не мають права давати поради чи висловлювати власну думку з приводу сказаного викладачем, не беруть участі у навчальному процесі. Вони не відвідують заняття без Вашої присутності, очікуючи поза аудиторією та входять до неї одночасно з Вами.

Перекладач діє та одягається згідно з професійним стилем, який відповідає середовищу Університету.

Перекладач зберігає інформацію конфіденційно. Перекладач не повідомляє нікому інформацію про те, як Ви працюєте на заняттях, не відповідає на питання, які стосуються особисто Вас.

Якщо в будь-який час Ви відчуваєте, що перекладач не виконує зазначених функцій, зверніться до адміністратора послуг перекладачів ЖМ Центру підтримки або директора (ім'я директора). Ваша освіта є пріоритетом, тож Центр підтримки навчання студентів з порушеннями психофізичного розвитку має бути впевненим, що всі послуги, які ми забезпечуємо, відповідають Вашим потребам.» [1,5]

У рекомендаціях також наведено **найбільш типові питання (проблеми) студентів та поради щодо їхнього розв'язання**. Деякі з них стосуються життєвих ситуацій і є досить поширеними, як наприклад: «Ви відчуваєте сонливість під час занять? *Порада:* Дивитися на перекладача декілька годин протягом дня може бути виснажливим. Один дієвий спосіб уникати сонливості під час занять – це *добре відпочити вночі. Будьте активним на занятті* (наприклад, беріть участь у дискусіях, занурюйтесь у зміст курсів, щоб зрозуміти істину). *Ведіть особисті конспекти*. Конспектування є ефективним засобом виокремити важливу інформацію, ключові слова (фрази), назви, дати, теоретичні викладки, цитати тощо, які стануть вам у пригоді під час екзаменів. Принесіть тонізуючий напій чи невеликий бутерброд на заняття, для того щоб *поїсти чи попийти*, якщо Ви відчуєте себе занадто сонним. *Дайте відпочинок вашим очам, час від часу переводячи погляд з одного предмету на інший.*» [1, 6-8].

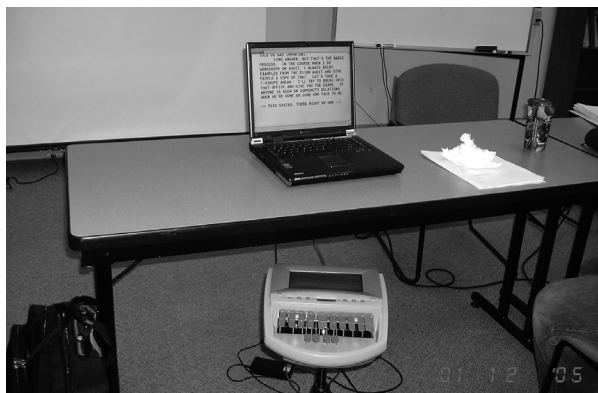
Центр працює за чіткою програмою, послуги супроводу надає команда фахівців різного профілю. Для кожного студента розробляється індивідуальна програма, узгоджена з освітнім стандартом. При створенні програми застосовується індивідуалізований підхід, що дозволяє визначити максимально ефективні види супроводу для конкретного студента.

Послуги Центру передбачають широкий перелік видів супроводу. Окрім перекладу ЖМ, передбачено також можливість для студентів отримати стено-

граму занять; застосування спеціальних приладів, що допомагають отримувати навчальну інформацію шляхом зчитування з губ, використання звукопідсилювальної апаратури тощо.

Наприклад, **можливість отримати стенограму занять забезпечує система CART** (аббревіатура англійських літер, яка перекладається як відтворення інформації в режимі реального часу). Вона застосовується на заняттях, на яких присутні студенти з порушеннями слуху, які не володіють жестовою мовою. Ця система розташована під партою, за якою сидить фахівець і набирає текст (інформацію, яка звучить в аудиторії, не лише навчального характеру, а й, наприклад, навіть сміх). Студент читає цю інформацію на екрані монітору. Коли він виходить до дошки, то повертає до себе екран і може читати все, що там написано (фото 1).

Фото № 1. Система CART

Спеціальні прилади, що допомагають учням отримувати навчальну інформацію шляхом зчитування з губ, призначені для студентів, які добре володіють такою технікою. Викладач одягає навушники і виведену перед його обличчям відеокамеру, що знімає ту частину обличчя, яка дає змогу студентам зчитувати інформацію з губ. На парті стоїть екран, на якому студент бачить обличчя викладача, навіть коли він повертається до дошки або до вікна (фото 2).

Фото № 2. Прилад, що допомагає учням отримувати навчальну інформацію шляхом зчитування з губ.

Звукопідсилювальна апаратура, яка застосовується у навчальному процесі, це індивідуальні СА, спеціальне безпроводне звукопідсилювальне обладнання для класів, FM-системи та ін.

Широкий перелік видів супроводу навчання студентів певним чином відображає особливості організації освіти осіб з порушеннями слуху в Канаді, а саме її різноваріантність, яка полягає у наданні можливості сім'ям дітей з порушеннями слуху обирати модель навчання. У цьому контексті враховується щонайменше два аспекти: можливості дитини та потреби сім'ї, що має дитину з порушеннями слуху, тобто соціальне замовлення. Канадські фахівці у галузі спеціальної освіти вважають, що кожна дитина має навчатися там, де вона може реалізувати свій потенціал. Це положення є особливо актуальним для учнів з порушеннями слуху, яким необхідно створити можливості вибору моделі комунікації.

Стаття не висчерпує всі аспекти проблеми організації супроводу навчання студентів з порушеннями слуху. Актуальною залишається розробка рекомендацій, передбачення спеціальних консультацій для викладачів та студентів щодо роботи перекладачів ЖМ. Інформованість – важливий чинник.

У розробці відповідних матеріалів необхідно враховувати досвід перекладачів жестової мови, викладачів ВНЗ, які працюють з перекладачами, сурдопедагогів, науковців, фахівців УТОГ. Така робота сприятиме підвищенню ефективності навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах, що забезпечить позитивну соціалізацію та інтеграцію їх у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. University of Alberta. University Student Services. Guide for Students: Interpreting Services Specialized Support and Disability Services. Compiled by Tracy Hetman, Revised February, 1999. – 8 p.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник /За ред. В. Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. *Литовченко С. В.* Переклад жестовою мовою в системі вищої освіти (канадський досвід) // Жестова мова й сучасність: [зб. наук. праць / відп. за випуск С. В. Кульбіда]. – Випуск 2. – Київ: Актуальна освіта, 2007. – С. 69-78.

Аннотація

Стаття посвячена презентації и анализу варианта рекомендаций об услугах перевода жестовым языком для студентов с нарушениями слуха, разработанных специалистами Центра поддержки студентов с нарушениями психофизического развития Университета Альберта, Канада. Рассматриваются также другие варианты сопровождения обучения студентов с нарушениями слуха.

Ключевые слова: переводчики жестового языка (ЖЯ), студенты с нарушениями слуха, услуги перевода для студентов с нарушениями слуха, функции переводчиков.

Summary

Article is devoted to presentation and the analysis of a variant of recommendations about sign language interpreting for students with the hearing disorder, developed by experts of the Center Specialized Support and Disability Services University of Alberta, Canada. Other variants of support of training of students with hearing disorder are considered also.

Key words: sign language interpreters, students who are deaf or hard of hearing, interpreting services for hard of hearing and deaf students, interpreters responsibilities.

Пуцин Е. І.

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ МІЖ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ, СОЦІАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ГЛУХОГО УЧНЯ ТА ДИНАМІКОЮ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ВМІНЬ ТА ЯКОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація

У статті на основі вивчення літературних джерел і особистого досвіду викладання, автором розкриті показники сформованості стійкого інтересу, емоційного досвіду при формуванні читацької діяльності нечуючого учня; описані специфічні особливості соціальної та мовленнєвої поведінки, акцентована увага автора на дефіциті емоційних контактів, що своєрідно впливає на обсяг сприймання художньої інформації.

Ключові слова: начитаність, емоційний досвід, співпереживання, глуха дитина, соціальна поведінка, мовленнєва поведінка.

У процесі читання художнього твору, на думку Л. С. Виготського [2], відбувається взаємодія об'єктивного змісту твору з особистим досвідом дитини, з наявними в неї уявленнями, поняттями та образами. Інтенсивність та продуктивність такої взаємодії глухого дитини відбуватиметься за умов її відповідної підготовки – достатнього соціального досвіду, що забезпечить усвідомлення прочитаного, власного ставлення до твору. В такий спосіб в неї з'являтимуться **нові** знання, які просуватимуть її розвиток.

Автори соціологічних досліджень вважають, що інтерес до читання має визначатися сукупністю таких мотивів: інформаційно-пізнавального, морально-світоглядного, емоційно-естетичного. Відсутність хоча б одного із вище зазначених, а також заміна їх іншими менш значущими (розвивальними, утилітарними, компенсаторними, ситуативними) свідчить про те, що стійка потреба у читанні високохудожньої літератури ще не сформована.

Іншим показником сформованості стійкого інтересу до читання слід вважати зростання рівня **н а ч и т а н н о с т і**: постійне розширення кола читання у системі учнівських занять як на уроках, так і у позаурочний час.

Високий рівень соціального розвитку глухого дитини позитивно відбивається на динаміці формування та становлення соціальної поведінки. У